

„SÆLEN“S FORLIS

Af fhv. kolonibestyrer *Hans Jacobi*

Den 26. september 1932, en kold blæsende efterårsdag med et sparsomt og blegt solstrejf ind imellem kortvarige snebyger, vil for os, der oplevede denne dag ved Upernavik for 30 år siden, altid stå mejslet ind i vor bevidsthed som indledningen til en tragisk og meget lang, stormfuld og særdeles mørk vinter, der blev præget af en knugende uhygge.

Det var på denne dato, at skonnerten „Sælen“ med 13 mand ombord forlod Upernavik med Egedesminde som mål for aldrig mere at vende tilbage.

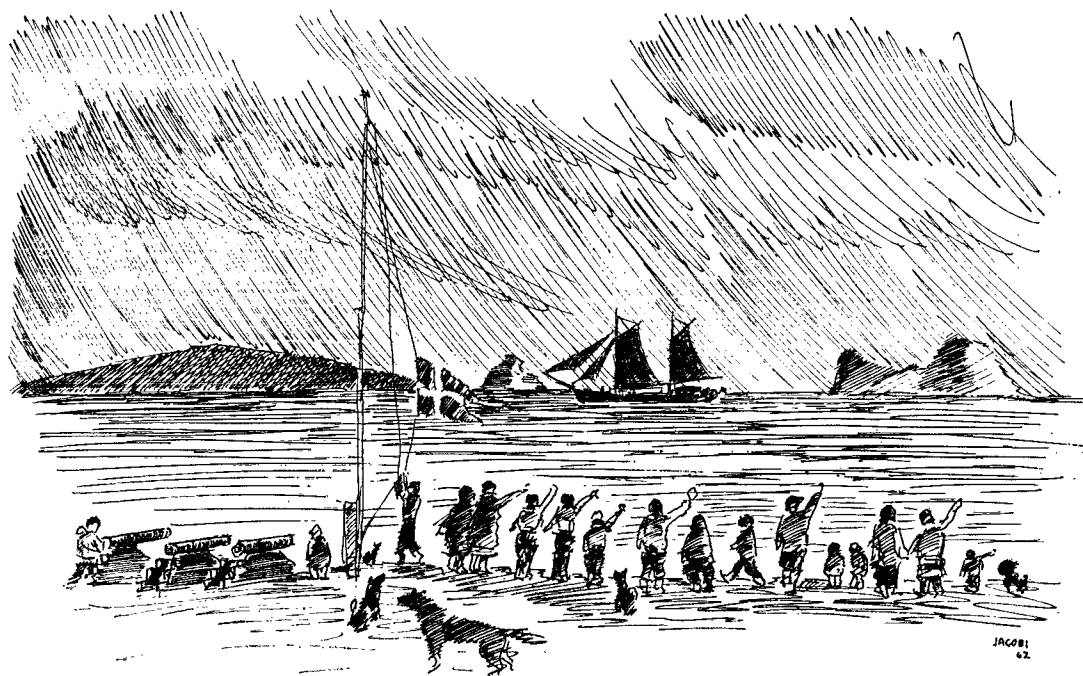
Da der næppe var et eneste hjem i distriktet, der ikke direkte eller indirekte blev berørt af forliset, gennemlevede man en vinter i sorg, nervøsitet, samt en mørketid, der gav et rigt spillerum for den overtro, der har særlig grobund i denne dystre sølløse periode.

Kolonibestyrer Lembecke Otto var i efteråret 1932 efter mange slidsomme arbejdsår blevet afløst og skulle nu sammen med sin hustru og deres 17-årige datter Ruth sejle hjem til Danmark for at nyde et velfortjent otium. Familien havde fuldstændt pakningen af det hjem, som gennem mange år havde udvist en så enestående gæstfrihed mod alle, der fik berøring med det, en gæstfrihed og hjælpsomhed, der var så karakteristisk for tjenestemandshjem i datidens Grønland, men i særlig grad betegnende for familien Otto.

Kolonibestyrer Blichers var netop efter endt ferie ankommet fra Danmark med M/S „Disco“ for at afløse Otto, og efterhånden som deres møbler blev båret ud af den gamle frønnede bestyrerbolig, blev Blichers møbler placeret i stuerne, som derved fik den gamle hygge igen og kom til at danne rammen om et hjem, der også blev legendarisk, hvad gæstfrihed angår.

På denne årstid var den direkte besejling af Upernavik ophørt, hvorfor hjemrejsen skulle foregå med det gamle grønlandsskib „Gertrud Rask“ fra Egedesminde, hvortil familien skulle sejle med den ved Upernavik hjemmehørende skonnert „Sælen“.

Slutningen af september opfattedes imidlertid ikke på nogen måde som et særligt sent og dermed uforsvarligt tidspunkt at foretage en sådan skonnertrejse på. Ganske

vist afsluttede man i reglen den direkte besejling af Upernavik på et noget tidligere tidspunkt, men dette skyldtes ganske simpelt, at man dengang ikke havde så store forsyninger til de nordligste steder. Man så derfor af praktiske og økonomiske grunde sin fordel i at afslutte besejlingen på et relativt tidligt tidspunkt og derefter lade den følgende trafik foretage med de lokale skonnerter, der så skulle korrespondere med de sidste skibe, der anløb Egedesminde som nordligste havn.

Fru Otto var ikke ukendt med disse sene skonnertrejser, som hun tidligere havde benyttet, og selvom de til tider kunne være særdeles ubehagelige, havde man næppe forbundet dem med nogen tanke om risiko. Man regnede iøvrigt „Sælen“ for et solidt og søstærkt skib med den danske styrmand Saugmann, en habil og dygtig sømand, som skonnertens fører.

Kolonibestyrer Otto havde nu fået sit regnskab afsluttet, og familien, der var særdeles afholdt, havde taget afsked med de mange venner, der alle ønskede dem mange gode år i Danmark efter et livs virke på Grønland. Otto var nemlig fast besluttet på

ikke mere at vende tilbage, han følte sig ikke rask mere, den hårde isolerede tilværelse havde slidt på ham, og han nærmede sig desuden den alder, hvor han kunne opnå fuld pension.

Afrejsen kunne muligvis have fundet sted noget tidligere, men der var forholdsvis god tid til „Gertrud Rask“s forventede ankomst til Egedesminde, og Otto ville desuden gerne have gjort „rent bord“ og se regnskabet helt afsluttet, før han forlod sin gamle koloni. Det blev derfor tilfældigvis en mandag, der blev fastsat til afgangsdag, men denne dag huede imidlertid ikke styrmand Saugmann, der som gammel sejlskibsmand havde bragt en del sømandsovertro med sig til Grønland. Blichers ville gerne gøre afskeden så festlig som mulig og havde derfor inviteret den nærmeste omgangskreds med til en afskedsfrokost. Man var, uden at man i forvejen var klar over det, blevet 13 til bords, hvilken tildragelse yderligere af Saugmann blev optaget som et dårligt varsel og bidrog til at øge hans nervøsitet. Han undlod derfor ikke at gøre opmærksom på disse to sammenfaldende dårlige varsler for den forestående rejse. I det hele taget herskede der blandt os alle, men i særlig høj grad hos de, der skulle rejse, en underlig trykket stemning under dette sidste måltid sammen med Ottos, og ethvert forsøg på at bringe samtalen ind på lystigere emner faldt straks til jorden. Det var ligesom om der lå en mystisk forudelse af noget uheldssvangert i luften, og denne uhyggesstemning tiltog efterhånden som man nærmede sig tiden, der var aftalt for afsejlingen.

Skonnerten lå opankret sejlklar udfor flagbatteriet, og da passagererne blev sejlet om bord, kunne ingen skjule en voksende nervøsitet. Ja, der fremkom endog direkte udtalelser om, at man nærede bekymring for turens udfald, hvilket var ret besynderligt, idet der ikke på dette tidspunkt var noget foruroligende ved vejret. Det var ganske vist begyndt at sne, men det var en ganske naturlig foreteelse på denne årstid.

Den 26. september var det kong Christian den tiendes fødselsdag, og da skonnerten lettede, forenede man kongens fødselsdagssalut fra flagbatteriet med en afskedsalut for de bortdragende, idet man samtidig kippede med flaget, råbte hurra, vinkede og medgav dem alle gode ønsker for en heldig gennemført hjemtur.

Når man i Grønland tager afsked med en familie, der efter at have lagt et livs arbejde heroppe drager hjem mod deres længslers hjemland for at skulle starte en helt ny tilværelse, vil vemodighed altid præge en sådan afsked. Men i dette tilfælde, hvor vi alle på grund af den besynderlige stemning mere eller mindre havde nerverne på højkant, var vemodsstemningen så trykkende, at man i mangt et øje sporede tårer, medens det fulgte skonnerten, til den til sidst forsvandt mod syd i snetykningen på vej til handelsstationen Prøven. Her havde man planlagt at anløbe for at overnatte, idet familien Otto også her havde mange venner, de ønskede at tage afsked med.

Da vi, gennemkolde efter den lange afskedsvinken, ganske naturligt drev ind hos Blichers for at få lidt varme i kroppen ved en kop kaffe, husker jeg endnu, hvorledes vi heller ikke her kunne blive den trykkende stemning kvit. Vi var alle i trist humør, og da vi gik hver til sit, kunne ingen af os frigøre os for bange forudannelser.

Ved skonnertens afrejse fra Prøven den næste morgen blev afskeden også gjort højtidelig ved kanonsalut, og her blev man ligeledes stående og vinkede, til man ikke mere øjnede den mod den tunge blygrå snehimmel, lidet anende, at det skulle blive den sidste kontakt med skib og besætning.

Normalt ville skibet være nået frem til bestemmelsesstedet i løbet af 3, højst 4 døgn, men da der dengang kun fandtes radiosender i Godhavn samt ombord i „Gertrud Rask“, var man indstillet på, at der kunne gå nogle dage, før man hørte nyt om ankomsten til Egedesminde.

Meget snart skulle vi imidlertid erfare, at den nervøsitet, der havde hersket blandt os ved afskeden, også rent spontant havde grebet den grønlandske befolkning, naturligvis først og fremmest dem, der havde pårørende ombord. Således fik vi allerede dagen efter „Sælen“s afgang besøg af sineden Johan Mørck, hvis søn, der netop få dage før var kommet hjem efter en 4-årig uddannelse i Danmark, straks var blevet placeret som motorpasser i „Sælen“. Det var sket så hurtigt, at Mørck ikke rigtig havde haft fornemmelse af at have haft sønnen hjemme igen hos familien, og da han ikke kunne skjule sin store bekymring, bad han om lov til at aflytte nyhedsudsendelserne, der daglig blev udsendt fra Godhavn. Mørck betroede os, at han inderst inde

nærede alvorlig ængstelse for „Sælen“, og selv om der ikke i de første dage var nogen mulighed for at høre nyt om skibet over radioen, bad han os alligevel, om han måtte komme til den sædvanlige lyttetid hver dag. (Det skal her tilføjes til orientering, at Godhavns daværende telegrafbestyrer Holten-Møller, der var overordentlig fingernem, selv havde konstrueret en primitiv radiofonisender og på eget initiativ startet en nyhedstjeneste, ligesom senderen også senere blev anvendt til udsendelse af radiofonitelegrammer. Han var således ophavsmanden til den radiofonitjeneste, der blev den første fundamentale ændring i vor ellers så lange isolerede tilværelse).

Mørk kom troligt i god tid til hver udsendelse, synligt mere nervøs for hver dag der gik, og da der efter 4 døgns forløb endnu ikke var kommet noget nyt om „Sælen“, blev vi alle for alvor bekymrede, især da man i dagene 28.–29. september kom til at opleve en storm, der begyndte fra sydvest for senere at slå over i sydost, og som var af så orkanagtig karakter, at vi ikke mindedes at have oplevet noget lignende før. Vi havde dog trøstet os med, at „Sælen“ enten havde søgt nødhavn i tide eller også havde redet stormen af til søs nærende den største tillid til skipperen som en dygtig sømand.

Jeg mindes tydeligt, at jeg, da stormen pludselig ved middagstid brød løs, var sammen med Blicher i skibshavnen. Vejret havde hele formiddagen været fuldkommen roligt, men ved middagstid viste der sig pludselig nogle meget ildevarslenende skyer, og da vi skulle til at begive os hjem, brød stormen løs med en sådan voldsomhed, at vi i perioder måtte kravle frem på alle fire. Det var komplet umuligt at stå oprejst, sten for rundt i luften og knuste mange ruder, ligesom rækværker om husene blev revet bort. Stormen, som også ved Prøven havde raset med samme styrke, havde her knækket en flagstang, som på Ottos initiativ var blevet rejst 10 år tidligere.

Da stormen havde lagt sig, ankom motorbåden „Sarpik“ fra Prøven, hvor uvejret også havde gjort folk nervøse for „Sælen“s skæbne. Man lod derfor straks motorbåden fortsætte op til „Djævlens Tommelfinger“, hvor en lille amerikansk ekspedition fra Michigan University netop havde etableret en overvintringshytte forsynet med radiosender. Men det lykkedes desværre ikke for den danske telegrafist, der var knyttet til stationen, at få etableret forbindelse med Godhavn, da stationen arbejdede på andre frekvenser, end man normalt betjente sig af i Godhavn. Et helt døgn forsøgte man forgæves alle muligheder for at få etableret kontakt med omverdenen, men alle nødråb forblev ubesvaret, hvorfor båden returnerede for straks at fortsætte til Godhavn, som den nåede på forholdsvis kort tid.

Hele kysten blev nu alarmeret, og der blev omgående iværksat en meget omspændende eftersøgning, hvori alle disponible fartøjer deltog. Under denne besværlige og håbløse eftersøgning blev hver eneste vig langs Diskos øde vestkyst omhyggeligt gennemgået, og landet gennemtrawlet alle steder, hvor der kunne være den svageste

mulighed for, at en båd eller andet kunne være drevet ind. Man fandt ganske vist rigningen fra et skib, men var straks klar over, at den ikke kunne stamme fra „Sælen“, og den blev også hurtigt identificeret som hørende til et tidligere på sæsonen forlist fremmed fiskerfartøj.

Eftersøgningen fortsattes i det mørke og sludfulde efterårsvejr, indtil alle muligheder var gennemprøvet, uden det lykkedes at finde det allermindste, der kunne stamme fra den savnede skonnert. Man måtte derfor opgive de håbløse og risikofyldte forsøg som ørkesløse i erkendelse af, at den måtte være kængret i stormen og gået til bunds. Der blev anket noget over, at skibet burde have været ballastet til en sådan efterårstur, idet den kun medførte nogle få tons last. Formodninger om, at den skulle være kollideret med et isfjæld og derefter sunket, var dog kun ret svage, da man i så fald skulle forvente, at noget vraggods skulle være skyllet iland på kysten.

Sorgen og uhyggen kom til at præge efteråret og vinteren i meget høj grad. Hele stedet var i den grad mærket af katastrofen, at da mørketiden begyndte at gøre sig gældende, og fantasien voksede i trit med mørkets tiltagen, var der ingen grænser for hvad beboerne oplevede såvel i vågen som i drømmende tilstand, og alt gik dem i den grad på nerverne, at man ustandselig fik meddelelser om mystiske tildragelser. Der kom således bud helt oppe fra de nordligste steder, hvor man påstod at have set både lig og vragrester ligge og skvulpe i strandkanten, selv om det var en fuldkommen umulighed, at noget fra „Sælen“ skulle kunne drive så langt nordpå efter så kort tids forløb, men isstykker i mørke kan let forveksles med alt, hvad fantasien kan trylle frem. Folk kædede deres forestillinger sammen med begivenheder, der havde fundet sted år tilbage, og mente at kunne finde forbindelse mellem disse og „Sælen“s forlis, en slags hævn fra højere magter.

Således påstod en fanger at have oplevet en røst fra oven, der forkyndte, at „Sælens forlis havde fundet sted den 29. september, hvor stormen havde raset stærkest, netop den samme dato på hvilken en kajakmand var omkommet på tur fra Upernavik til Prøven i 1922. Kajakmanden, der skulle til Prøven med noget post (man havde dengang ikke motorbåde i Grønland) havde i nævnte tilfælde vægret sig ved at blive sendt af sted alene, idet han forudså, at vejrforholdene ville blive meget ugunstige, og at det uden tvivl i løbet af kort tid ville blæse op til storm, hvorfor det ville være risikabelt at foretage turen uden ledsager. Han fik imidlertid ikke sit ønske opfyldt og måtte begive sig af sted helt alene. Den stakkels mand nåede aldrig frem til Prøven. Vejret blev, som han havde forudset, meget dårligt, og da man næste gang fik forbindelse med Prøven, erfarede man, at han ikke var nået hertil og derfor måtte være omkommet.

Først da en fanger fra Prøven tidligt på vinteren skulle hente sine hunde hjem fra en af øerne, hvor man plejede at lade dem skytte sig selv sommeren igennem, fandt

han træskelettet fra en kajak samt de afgnavede hvide knogler af den forsvundne kajakmand. Han må i sin udmattede tilstand efter forgæves forsøg på at ro op mod sydveststormen have søgt tilflugt på øen for at hvile sig, men er her blevet overfaldet og ædt af de sultne dyr, for udmattet til at holde dem fra livet. Overtroen fandt det derfor rimeligt, at Otto med familie og ti andre uskyldige skulle bøde for denne tragiske hændelse netop på ti-årsdagen derefter.

Vi havde dengang en meget trofast og pligtopfyldende hundepasser og vandbærer ved navn Mathias. Han kunne måske til tider virke noget fjern og drømmende, var i det hele taget noget af en original af ubestemt alder og dertil ugift, men han var en slider af format og ualmindelig omsorgsfuld. Der manglede således aldrig vand eller rettere is i vandtønden, dersom der overhovedet var den mindste antydning af kalvis at øjne i horisonten, men det hører nu ikke denne beretning til. Mathias ville i alle tilfælde få en hædersplads, dersom man oprettede et kartotek over tro tyende i Grønland.

Mathias havde en bror, der var forhyret på „Sælen“ som bedstemand, så vi havde også stadig hans bekymrede forespørgsler, og vi delte til fulde hans ængstelse. Da det imidlertid var gået op for os, at „Sælen“ var gået ned med mand og mus, opførte Mathias næsten daglig en slags sørgeceremoni, der som regel startede ude i køkkenet, men som senere blev ført helt ind i stuen til os. Han græd først højt og klagende, men efterhånden som hans hulken forstummede, slog han over i en messende røst og fremsagde en slags formular, medens han strakte begge sine hænder i vejret. Formularen varierede noget fra dag til dag, men lød i oversættelse omtrent som følger: „Oh, hvorfor lod Du ikke mig dø, jeg som intet er værd og intet kan udrette, oh, hvorfor blev min bror ikke skånet for denne ulykke, han var dygtig og havde opnået en stor ansvarsfuld stilling som bedstemand på „Sælen“, og det var ham, der skulle forsørge mine gamle forældre.“ Denne besværgelse fik vi gentaget omtrent daglig i begyndelsen af vinteren, indtil den kulminerede med en ganske ejendommelig sluteffekt.

Isen omkring Upernavik er meget strømskåren og derfor usikker og især farlig for slædekørere, der ikke har det rette kendskab til forholdene og erfaring i det hele taget. Mathias, der vågede meget omhyggeligt såvel over vor personlige velfærd som over hundene, som han havde passet gennem nogle år, idet såvel han som hundene var overtaget efter den omkomne fartøjsfører, lod os myndigt og bestemt forstå, at der ikke var noget med at køre med hundene på egen hånd. Han skulle nok fortælle os, hvornår den første slædetur skulle foretages, ligesom han yderst utvetydigt lod os vide, at det var ham, og ham alene, der på denne tur kørte hundene samt bestemte, hvortil turen skulle gå. Vi kunne naturligvis ikke på nogen måde tænke os at gå på tværs af Mathias' cirkler, og afventede derfor meget spændt dette første forsøg.

Endelig en dag kom han meget højtideligt og meddelte os, at han lige efter middag var klar med slæde og hunde, hvorefter vi havde at rette os. Vejret var koldt, og vi pakkede os derfor ind i al det skindtøj, vi kunne opdrive, og blev af Mathias behørigt anbragt på slæden. Mathias selv var meget højtidelig, iført sit pæneste tøj. Da alt var klar til start, greb han piskeren med en egen værdighed, slog et knald som signal til afgang, og optøget satte sig i langsom bevægelse. Mørketiden var endnu ikke forbi, men en svag rødlig lysning mod syd gav tilstrækkelig sigtbarhed til turen. Hundene, der ikke havde været i selen i mange måneder, manglede den nødvendige træning, så helt glat gik turen vel næppe, men Mathias håndterede piskeren med virtuositet og strenghed. Uregelmæssigheder fra hundenes side tolereredes ikke. Mathias var stadig tavs og sammenbidt og ønskede ikke på nogen måde at røbe sine planer, men efter nogen besværlig kørsel i løs sne drejede slæden ind mod en lille vig. Det var her, „Sælen“ plejede at blive forsvarlig fortøjet for vinteren, og da denne oplægning som regel varede op til 7 måneder, havde vigen ganske naturligt fået navnet „Sælens vinterhavn“. Her standsede Mathias hundene et stykke til siden for en

stor sten, hvortil var fastgjort en ankerkæde, der blev anvendt til agterfortøjning for skonnerten.

Da hundene var faldet nogenlunde til ro, trak Mattias sin uldne strikkede hue af, lagde sig med blottet hoved på knæ uden for fortøjningsstenen, strakte begge hænder mod himmelen og begyndte at messe med høj og hulkende røst, idet han gentog det ceremoniel, vi kendte hjemmefra. Det var dog noget mere detaljeret, idet han stadig fremhævede det uforståelige i, at han, som intet var værd, blev skånet, medens den dygtige bror, der skulle give de gamle forældre en betrygget alderdom, måtte lide døden. Denne besværgelse blev gentaget flere gange, idet han udfyldte pauserne med høje uarticulerede klagehyl, men dette blev efterhånden mere, end hundene kunne sidde passive og høre på. De trak ganske simpelt slæden efter sig og dannede en kreds omkring Mathias, stak snuderne i sky og akkompagnerede ham, idet de med deres ulveagtige hyl forsøgte at overdøve hans klagesang. Vi stod ganske stumme, fuldstændig lammede og iagttog på afstand dette spøgelsesagtige sceneri. En slags overnaturlig trolddom, som syntes at have lukket al fornuft ude, og trods den bidende kulde sprang sveden frem på vore pander, og vi mærkede en underlig sitren gennem ryggen. Hele dette fantastiske skuespil fik et særligt mystisk skær af den rødlige lysning mod syd, der gav fjældene en blygrå og isbjærgene en dyb blåviolet farvetone, hvor Mathias og de 8 hylende hunde stod tegnet som silhouetter mod mørketidens sidste skumringslys, medens deres ånde steg til vejrs som en grålig damp.

Efter nogen tids forløb holdt Mathias pludselig inde, som om han nu endelig havde gjort sin skyldighed. Han vendte sig mod hundene og skældte på dem med høje råb, fordi de havde forladt den af ham anviste plads. Derefter klarede han skaglerne, der var kommet i urede under hundenes sympatitilkendegivelse, bød os uden at fortrække en mine tage plads på slæden, hvorefter han svingede pisken til afgang, og så gik det hjemad i betydelig hurtigere tempo end på udturen. Under dyb tavshed blev hundene frigjort for selerne, slæden sat på plads, og Mathias traskede hjem uden at gøre mine til at komme med indenfor. Såvidt jeg husker, skete det herefter kun i ganske enkelte tilfælde, at Mathias henfaldt til yderligere meditationer over broderens skæbne i vore stuer.

Men vi skulle opleve endnu en ejendommelig tildragelse, en vis overtro i tilknytning til „Sælen“s forlis. En pige, der var kommet en del sammen med „Sælen“s fartøjsfører, nedkom med et pigebarn, som hun påstod var faldet efter den omkomne, en ganske naturlig tildragelse, som ingen kunne finde på at betvivle. Denne fødsel blev imidlertid imødeset med ualmindelig stor interesse og forventning af alle, og da den endelig havde fundet sted, blev såvel moder som barn udsat for en ganske besynderlig opmærksomhed, der kulminerede ved barnets dåb. Ved denne lejlighed var kirken fyldt til sidste plads, og efter gudstjenesten foregik der en veritabel folke-

vandring til det lille hjem fra så godt som alle indbyggere i Upernavik, ja, nogle kom endda helt fra Prøven. Dette lille væsen blev nemlig betragtet som den eneste overlevende fra forliset. Barnet blev overvældet med gaver, og selv om disse naturligtvis efter en fattig vinter var af meget beskeden karakter – et stearinlys, et silkebånd, en æske tændstikker o. s. v. – så skulle hver og én dog bevidne sin taknemlighed over i dette barn at finde en slags inkarnation af samtlige omkomne fra forliset. Men mere ejendommeligt var det alligevel, at de omkomnes pårørende uden undtagelse mente, at netop de hos det lille barn kunne spore lighedstræk med den, de havde mistet. „Ih, kan du ikke se, at hun netop har Jens's næse,“ eller „læg mærke til håret, der netop minder om Hosias's“ o. s. v. Alt på barnet blev meget omhyggeligt gennemgået, indtil alle med tilfredshed havde konstateret de ligheder, der beroligede dem.

I årene lige efter forliset var man iøvrigt meget på vagt efter eventuelle iland-drevne vragester, der muligvis kunne identificeres som stammende fra „Sælen“, men såvidt jeg ved, har der kun været 2 tilfælde, hvor noget sådant kunne komme på tale. I det ene drejede det sig om låget fra en vandtønde, der blev fundet ved Nugssuak. Der herskede ingen tvivl om, at den stammede fra et lokalt fartøj, men den havde ingen kendetegn, der med bestemthed kunne henhøre den til „Sælen“. Derimod skete der det besynderlige, at der året efter forliset drev et stykke vrage-gods i land i selve Upernaviks havn; dette stammede fra skanseklædningen på en skonnert, og den lokale skibstømrer var ikke i tvivl om, at det måtte være fra „Sælen“, idet han mente at kunne finde tydelige tegn efter en reparation, han selv i sin tid havde udført. Ser man på et Grønlandskort og mærker sig havet ud for Diskos vestkyst, så vil man finde det et mærkeligt træk af skæbnen, dersom det eneste, der skulle være drevet iland fra „Sælen“, netop fandt tilbage til den havn, hvor skibet hørte hjemme. Men der var så meget uforklarligt i forbindelse med forliset, så hvorfor ikke også dette?